

Bicsák Zsanett Ágnes – D. Farkas Csilla

Szabadegyetem a „Dolomitok Kapujában”¹ - terepmunka-

összefoglaló tanulmány

Kulcsszavak: *kisebbségi felsőoktatás, nyelvi kisebbség, területi autonómia, gazdasági képzés, Bologna-folyamat*

„VIRTUÁLIS ORSZÁG” A DOLOMITOK KAPUJÁBAN

Fredric Spott és Theodor Wieser útleírásai, valamint Márai Sándor Vendégjáték Bolzano-ban című könyve foglalkozik behatóbban a Brenner hágó és a Salurni szoros között található festői tájjal, Dél-Tirollal. Az útleírások és a könyv keletkezése óta évtizedek teltek el, de az Észak-Olaszországba látogatókat a térség sajátos jellege – a szerzőkhöz hasonlóan – ma is megérinti. A kutató számára Dél-Tirol azonban nemcsak fekvése miatt jelent egzotikus vidéket, hanem történelmének, populációjának tanulmányozása miatt is, ahol a német mentalitás és az olasz életvitel egy sajátos ötvözete jelenik meg.

A következőkben a térség jellemzőit nemcsak azért hangsúlyozzuk, mert az általunk kutatott kisebbségi egyetemet, a Bozen/Bolzanoi Szabadegyetemet is e tartománynak egyik legjelentősebb városában alapították, hanem azért is, mert e kisebbségi egyetem fejlődése és története szorosan kapcsolódik Dél-Tirol történetéhez, pontosabban Tirolnak autonóm tartománnyá válásához. Dél-Tirolról, a „Dolomitok Kapujáról” Európában úgy olvashatunk, mint a kisebbségi-, és nyelvpolitika optimális megvalósulásának helyszínéről, egy olyan „követendő” példáról, ahol a közsféra – bátran állítható – minden szintjén érvényesül egy adott népcsoport jogállása.

Tanulmányunk célja, hogy társadalomtörténeti és oktatáspolitikai kontextusban világítsa meg azokat a tényezőket, melyek szerepet játszottak e „minta-politika” kialakulásában, továbbá, hogy rámutassunk, milyen dimenziók mentén jellemezhető a térség többnyelvű egyetemének, a Bozen/Bolzanoi Szabadegyetemnek megalapítása, fejlődése és mi jellemzi a jelenlegi felsőoktatást. Értelmezésünk szerint egy ilyen többnyelvű, autonóm felsőoktatási intézmény a többszínű kultúrák kontextusában alternatívát jelent az egynyelvű felsőoktatási intézményekkel szemben. Ily módon a kutatásunkhoz választott helyszín

¹ A tanulmány előadás formájában elhangzott a VIII. Országos Neveléstudományi Konferencia, Kisebbségi felsőoktatási intézmények szekciójában, 2008. november 13-án. A kutatás a DE-CHERD kutatóközpont TERD kutatócsoportjának támogatásával készült.

modellként szolgálhat a határ menti régiók, a kisebbségi térségek felsőoktatási „problémáinak” áttekintésére, megoldására, valamint a különböző nyelvi csoportok egymás közötti kapcsolatainak optimalizálására.

DÉL-TIROL MINT AUTONÓM TARTOMÁNY

Dél-Tirol régió közismerten, mint rendhagyó autonóm modell szerepel Közép-Európa történelmében, mely a történeti események sodrában hosszú utat járt be, míg az osztrák-magyar tartományból Olaszország integráns területévé vált (Dudik 2000). Az út első állomásának a történelmi Tirol tartomány három részre szakadását tekinthetjük, mely az 1919-ben aláírt Saint Germain-Laye-i békeszerződés aláírásával történt meg. Az egyezményrel Olaszország jutalmul kapta Dél-Tirolt (az antant hatalmak mellé állása miatt), ugyanakkor egy erőszakos olaszosítás kezdődött melynek két fő iránya egyrészt a 1. német nyelv tiltása, a német elnevezések (helységnevé, utcanév) olaszosítása másrészt pedig. 2. az olasz ipari terv megvalósítása volt (Dudik 2000).

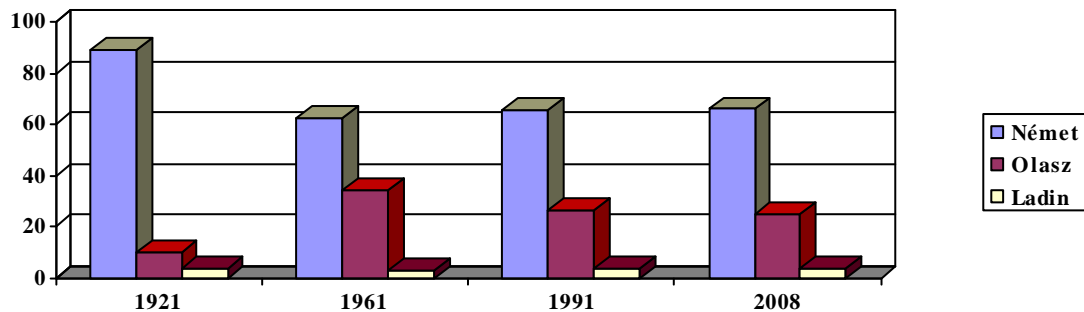
1919-1945 közötti időszakban folytatódtak az asszimilációs törekvések: a német nyelv visszaszorítása, a német hatalmi pozíciók kialakulásának, megszilárdulásának megakadályozása, illetve a német identitás eltörlése szerepelt az olasz állam sürgető feladatai között. Az ezen időszakra jellemző olasz asszimiláció kimutatható mind a közigazgatásban, mind a gazdasági élet, de a kultúra és oktatás területén is (Polonyi 2005). A „törekvéseket” jelző legfontosabb tényezők egyikeként tekinthető az a tény is, hogy a tartomány elnevezést 1923-ban Trient, majd 1926-ban Bolzano névre változtatták (Radácsi 2000). 1925-től az olasz nyelvet tették államigazgatás egyedüli nyelvéné, a német nyelvű feliratokat betiltották, a német családneveket olaszosították és a „kisebbségi” nyelvhasználatot az iskola falai közül is kizszorították (Polonyi 2005). A két világháború között a németellenes politika nem váltott ki sem az osztrák, sem a német államból ellenállást, melynek hatására Dél- Tirolban az olaszosítást mint belügyi kérdést könyvelték el (Gulyás 2006). A II. világháború során sem látszott egyértelmű, Dél- Tirol helyzetét érintő alapvető változási, átalakulási folyamat. A térség a politikai érdekeknek, a szövetségkötés következményeként mint olasz fennhatósági terület erősödött meg (Gulyás 2006). A háborút követően több ízben is terítékre került a régió sorsa. Az „új” osztrák állam- melynek 1945 és 1955 között saját önállóságáért is meg kellett küzdenie- Dél-Tirol visszaszerzését elsőrendű külpolitikai célként kezelte (Gulyás 2006). Annak érdekében, hogy terület 1946-tól ismét osztrák kézben legyen, a politikában már nem a tartomány visszaszerzésére, hanem a tartomány területén élő német kisebbség védelmére összpontosított. Így az 1946-ban megszületett Gruber - De Gasperi szerződés elsősorban a

német kisebbség egyenjogúságát biztosította, főként az oktatás területén. A dél-tiroli autonómiai kérdés véglegesen 1992-től tekinthető lezártnak, mely alapvetően az ENSZ jóváhagyási kísérleteinek köszönhető (Gulyás 2006).

NYELVI KISEBBSÉG - TERÜLETI AUTONÓMIA – KISEBBSÉGI OKTATÁS

Dél-Tirol térségben a nyelvi kisebbséghez kapcsolódó területi autonómia sajátos, provinciához kötődő, valamint nemzetközi szerződéseken alapuló formája jött létre (Alto-Adige provincia), ahol a mintegy 430 ezer fős lakosságnak 66 százaléka német, 30 százaléka olasz és 4 százaléka ladin nyelvű² (Grin 2003).

1. sz. táblázat: Nemzetiségek százalékos aránya Dél-Tirolban

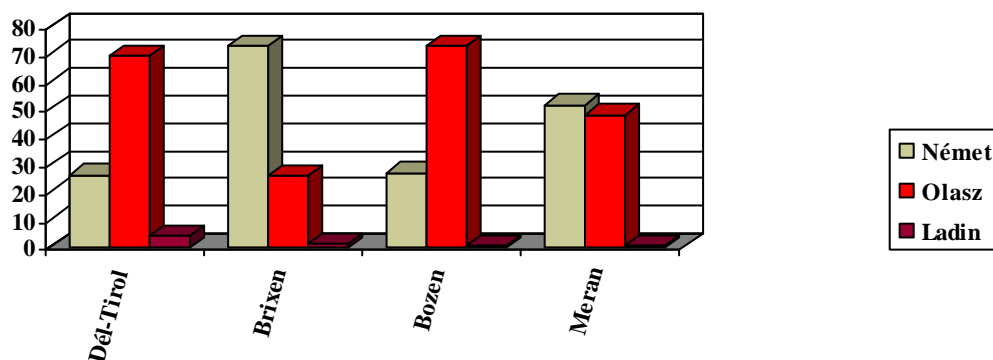

Forrás: Bicsák- D. Farkas 2008.

A ladin nyelv három nyelvcsoportha közül az itt élők a központi (vagy dolomiti) nyelvcsoporthat alkotják. Főképpen Bolzano, Trento és Belluno körzetében élnek, számuk 15000 körüli.

² A ladin nyelv rétoromán dialektus, amelyet az olaszországi Dolomitok vidékén, Dél-Tirolban mintegy 30 ezren beszélnek, a legtöbben kétnyelvűségben az olasszal, illetve a némettel. Dél-Tirol tartományban hivatalosan elismert regionális státusszal rendelkezik; több dialektusra oszlik: 1. A nyugati csoportot, mely a svájci Graubünden kantonban élőkre jellemző. Ott a nyelvüket, mint a Helvét Konföderáció negyedik nyelvét, hivatalosan elismerik; 2. A központi (vagy dolomiti) csoport, ők Bolzano, Trento és Belluno körzetében élnek. 3. a keleti (vagy friuli) csoportot, mely mind olasz, mind szláv vonásokkal rendelkezik, körülbelül 400 000 embert foglal magába.

2. sz. táblázat: A nemzetiségek százalékos eloszlása Dél-Tirol nagyobb városaiban

Forrás: Bicsák- D. Farkas 2008.

Az osztrák, majd később az olasz kormány intézkedései kapcsán (főként a világháborút követő időszakban) az itt jelenlévő ladin nyelv az idők során nem tudott magasabb szintre kerülni a szétszórt és egymástól különböző helyi nyelvjárások szintjétől. Ezt a folyamatot tovább erősítette, hogy az 1980-as évek végétől fellendült turizmus következtében egyre inkább a német és az olasz nyelv hódított teret (Dudik 2000).

A háború után, 1946-ban a ladin kisebbség autonómiát kért, de az olasz állam megtagadta kérelmet. Később, a De Gasperiga-Gruber-egyezményt követően a kormány engedményeket tett, így az 1948-ban elfogadott speciális státuszú tartomány alaptörvénye rendelkezett a ladin kisebbség felől (Polonyi 2005). Az alaptörvény megfogalmazza, hogy „Azon községekben, ahol ladinul beszélnek, garantált ezen nyelv oktatása az elemi iskolában. Mind községi, mind megyei szinten figyelembe kell venni a ladin népek kultúráját, hagyományait és megszokott helyneveit (Sípos 1993, 123).”

Az autonómia-rendelkezőknek megfelelően az iskolákban az 1990-es évek közepétől az anyanyelvi oktatás lett a legfontosabb. (Az alaptörvény hivatalosan három nyelvet ismert el: ladint, olaszt, németet). Az anyanyelv mellett az 1990-es évektől azonban megfigyelhető a második nyelv (olasz és német) releváns és megkerülhetetlen szerepe (Polonyi 2005). Az általános és középiskolában egyaránt biztosították a német és az olasz nyelv együttes tanítását, még azoknak a ladinyelvű csoportnak is, akik iskolás koruktól fogva e két nyelvet párhuzamosan tanulták meg. Az 1990-es törvénykezésnek egyik legfontosabb eleme tehát az volt, hogy az anyanyelvi oktatás szükségességét jogi keretek közé helyezték, mely a gyakorlatban – főként az 1990-es évek közepétől - nem csak az alap-, majd középfokú oktatásban, hanem a felsőoktatásban is kimutatható volt.

FELSŐOKTATÁS OLASZORSZÁGBAN

Az olasz felsőoktatási intézmények fenntartóit tekintve bináris struktúrájúak, két alapvető pillérét az állami- és a magán-felsőoktatási szektor együttes jelenléte adja.³ A 2007-es adatok szerint (Gulyás 2006) 78 akkreditált felsőoktatási intézmény létezik Olaszországban, melyből 53 állami, 13 magán-fenntartású intézmény, továbbá a fennmaradt 12 intézmény az *ún. istituti universitari (egyetemi intézmények)* kategóriába sorolhatók, melyek rendszerint csak egy fakultással működnek és speciális szakkínálattal rendelkeznek (Gulyás 2006).

A nem állami szektorba tartozó intézmények is akkreditált felsőoktatási intézmények. Ebben az intézménytípusban szerzett diploma egyenértékű az állami intézményekben szerzetekkel, elismerését az Olasz Oktatási Minisztérium garantálja. A különbség a két szektor között csupán fenntartói és egyetemi kormányzati jellemzőkben mérhető (Polonyi 2005).

Az olasz felsőoktatási modellben az elmúlt évtizedhez képest nagy változásnak lehetünk tanúi (Vaira 2003). A korábban érvényes "akadémiai" egyetem modell az 1990-es évektől kezdődően átadta helyét egy "bürokratikus" és szigorúan intézményesített modellnek, ami bár kedvez az egyetemi tömegképzésnek - Bighi (2003) szerint - nem alkalmas a felsőoktatás jelenlegi kihívásaira, (pl. Bologna folyamat) azoknak „teljesítésére”. A felsőoktatás-kutatók szerint (Campisi 2006, Vaira 2003) ezt a modellt egy hatékonyabb "vállalkozási" modellnek kellene felváltania azzal a céllal, hogy az egyetem intézménye olyan nyitott rendszerré alakuljon át, amely „inkább” lehetővé teszi a versenyképesség megőrzését. Campisi (2006) szerint ebben a merev és mozdulatlan rendszerben az open university (egyetemi távoktatás) vagy a free university (szabadegyetem) modellje kulcsfontosságú lehet.

Az utóbbi évtizedben több új egyetemet alapítottak Olaszországban ezen a formális jegyek mentén, így például Rómában az 1995-ben alapított *Universitr Tor Vergata*-t és a *Terza University*-t, Nápolyban a *Seconda Universitr*-t és Bariban egy *Politecnico*-t, de ide tartozik az 1997-ben létrehozott kisebbségi felsőoktatási intézmény is, a Bozen/Bolzanoi Szabadegyetem (bár ezen utóbbi nem állam által kezdeményezett felsőoktatási intézményként jött létre). Az olasz kormány az új egyetemek alapításával egyrészt a hallgatói helyek iránt

³ Vaira (2003) munkájában olvashatjuk, hogy „A XI. században alapított Bolognai Egyetem Európa legrégebbi egyeteme, Olaszország tehát Európa legrégebbi tanuló országa (Vaira 2003, 24)”. Az olasz felsőoktatás jellegzetességének tekinthető, hogy a felsőoktatási rendszer egyetlen típusát ismeri el az intézményeknek, az egyetemet (legyen az állami vagy magánintézmény).

megnövekedett igényeket akarta kielégíteni, nem utolsó sorban pedig elsősorban déli, strukturálisan gyenge régiókat kívánta támogatni (Vaira 2003).

KISEBBSÉGI FELSŐOKTATÁS DÉL-TIROLBAN

A kisebbségi oktatáskutatásokra – probléma-centrikusságukat alapul véve - általában jellemző, hogy azokon a területeken jelentkeznek, amelyeken a kisebbségi kérdés felmerül és annak megoldása problémát jelez (Kozma 2005). Alátámasztja ezt a nézetet az UNESCO 2000 márciusában Bukarestben szervezett konferenciája is, amelyet kisebbségi, s ezen belül elsősorban kétnyelvű egyetemek témájában rendeztek. A konferencia ezen intézmények keletkezésének okairól, finanszírozási és irányítási kérdéseiről szólt.⁴ A konferencia felszólalásaiból egyértelműen lesűrhető, hogy a kisebbségi egyetem minden esetben akkor és ott jött létre, ahol politikai szándék, és akarat állt mögötte (UNESCO 2003).

Langner és Imbach (2000, 467) a Fribourgi Egyetem tapasztalatai alapján a kétnyelvű egyetemek kapcsán legfontosabb alapelvként fogalmazta meg, hogy figyelembe kell venni a régió kulturális és nyelvi helyzetét, mivel egy vagy több nyelv és/vagy kultúra egymáshoz viszonyított helyzete nagyon érzékeny lehet. Talán ettől is fontosabb egy intézményalapításnál a társadalmi létjogosultság kérdése, azaz, hogy a szűkebb környezetnek is el kell fogadnia a létrejövő intézményt, hiszen annak szerves részeként funkcionál majd (Dudik 2000).

A kisebbségi oktatás (felsőoktatás) kialakulása (és fejlődése) nem értelmezhető önmagában, Dél-Tirolban a megértés végett számos tényezőt kell figyelembe vennünk. Az a tény, hogy hogyan alakul egy adott közösség kisebbségügye, meghatározza, hogy milyen megközelítést alkalmaz, hogyan gondolkodik kisebbségi kérdésekben, jelen esetben kisebbségi felsőoktatási kérdésekben (Kozma 2005). Európát a kisebbségi oktatásügy keletkezése és kezelése tekintetében kockázati régiókra oszthatjuk.

E besorolás alapján Dél-Tirol térség az *ún. mediterrán kockázati térségbe* tartozik, melynek legfontosabb jellemzője, hogy kisebbségi oktatáspolitikai problémájától nagymértékben terhes (főként a határ menti régiókat tekintve) és kutatásai ezidáig csekély mértékben jelentek csak meg a nemzetközi szinten (Kozma 2003, 14). Dél-Tirolnak egészen 1997-ig nem volt önálló, kisebbségi nyelven oktató felsőoktatási intézménye. Az okok között – véleményünk szerint - több tényező is szerepel.

⁴ Lásd bővebben a Higher Education in Europe 2000/4-es, The Bilingual University c. tematikus számát.

1. Az okok között az első az önmeghatározás kérdésének problémája. Úgy véljük, hogy a bolzano-i kisebbségi egyetemalapítás problémáinak hátterében egyrészt a területi önmeghatározás (Dél-Tirol területe)⁵, másrészt a nyelvi önmeghatározás (német, ladin) megerősödésének lassú folyamata áll. Mindkét tényező a térség identitáspolitikájának eszköze. A nyelv jelentősége itt, kisebbségi helyzetben azonban az évtizedek során felértékelődött és mind az egyéni, mind a csoportidentitás megőrzésében fontos szerepet játszott.⁶

2. Véleményünk szerint az „összetett” nyelvi környezet (német kisebbségi nyelv, olasz többségi nyelv közelsége, pár ezer főnyi ladin kisebbség) felkeltette egy többnyelvű felsőoktatási intézmény létrehozásának gondolatát, mely Dél-Tirol számára számos hozammal jár, például az itt képzett hallgatók helyi munkaerőpiacra történő „beforgatásával”, az értelmiségi réteg megtartásával – bár a gyakorlatban ez nem feltétlenül ilyen problémamentes (lásd később).

3. Végül, de nem utolsó sorban úgy véljük, hogy Dél-Tirol térség kisebbségi felsőoktatásának kialakításához nagymértékben hozzájárult, hogy a régió az 1980-as évek végétől folyamatosan határközi együttműködést alakít ki az osztrák állammal, mely a kisebbségi felsőoktatás és egyetemalapítás tekintetében főként anyagi támogatásokban mérhető.

1. sz. ábra: Közelítések a kisebbségi kutatásokhoz

Forrás: D. Farkas 2008.

⁵ A területi önmeghatározáson itt a Kozma Tamás definíciója szerinti modern területi önmeghatározást értjük, ahol a regionális önmeghatározás összekapcsolódik a nyelvi önmeghatározással (2003).

⁶ Gereben Ferenc 1999:129. A vallás jelentőségének felértékelődése különösen azokban az országokban igyelethető meg, ahol a kisebbség felekezeti szinten is különbözik a többségi nemzetektől

KISEBBSÉGI FELSŐOKTATÁSI INTÉZMÉNY ALAPÍTÁSA BOZEN/BOLZANOBAN

Törvényességi keret

Olaszországban az egyetemek és az ún. egyetemi intézmények a törvényi előírásoknak értelmében autonómak. 1989-ben az *Instituzione del Ministero dell' Univesitr e della Ricerca Scientifica e Technologica* törvény a felsőoktatás illetékességét az új, Egyetemekért és Tudományos Műszaki Kutatásokért Felelős Minisztériumra ruházta, az egyetemek pedig teljes autonómiát kaptak didaktika, tudományos és anyagi tekintetben is (Vaira 2003).

A kisebbségi felsőoktatási intézmények jogi kereteit illetően viszont főként csak az 1990. évi 341. számú törvény jelentett előrelépést (*Riforma degli ordinamenti didattici universitari*), majd később pedig a pedagógusképzés reformjáról (1997) szóló ún. Bassanini - féle 127. számú nem állami egyetem alapításáról szóló törvény. Az „intézkedés” fő fókuszpontjai a következők voltak:

1. A Tudományügyi Minisztérium engedélyezte, hogy a létrehozandó egyetem államilag elismert egyetemi diplomát adjon ki.
2. Megállapodás született, hogy az egyetemet a Minisztérium Dél-Tirol Tartománnyal közösen irányítja.
3. Az állam hozzájárul az oktatás és kutatás költségeihez.
4. Bolzano Autonóm Tartomány biztosítja az egyetem építéséhez szükséges területet és fedezi a költségeket.
5. A Bolzano-i Szabadegyetem más külföldi egyetemekkel integrált képzési formákat indíthat és ennek megfelelő egyetemi diplomát bocsáthat ki.
6. Az egyetemen alkalmazott tudományos dolgozók 70 %-a lehet külföldi állampolgár;
7. A Bolzano-i Szabadegyetem elismerheti azon osztrák főiskolai diplomákat, amelyeknek ekvivalenciájáról Olaszország és Ausztria jegyzékben állapodott meg (Polonyi 2005).

E rendeletek adtak szabad utat pl. a Bolzano-i Szabadegyetem megalakulásának és további fejlődésének is (Vaira 2003).

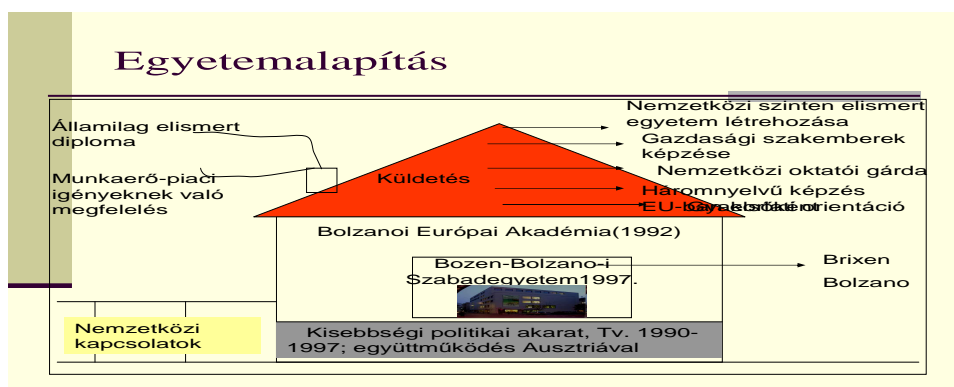
Kisebbségi politikai akarat

Úgy véljük, hogy kisebbségi felsőoktatási intézmények alapításához mindenképpen és elsődlegesen szükséges egy kisebbségi politikai akarat, mely igényt tart a felsőoktatási intézmény létrehozására, kezdeményezi annak létrehozását és megteremti a létrehozás (anyagi és infrastrukturális feltételeit. Bolzano-ban ennek a törekvésnek két meghatározó jellemzője mindenképpen kiemelendő:

1. Az 1992-es ENSZ által aláírt megállapodás az ún. „együttélési csomag” után öt évvel (1997. október 31-én) írták alá a Bolzano-i Szabad Egyetem (Libera Università di Bolzano – Freie Universität Bozen – Università Lina de Bulsan) alapító okiratát. Az egyetemet egy kisebbségi csoport, hatvan dél-tiroli közéleti személyiség alapította Dr. Franz Smidle vezetésével (Bozen/Bolzano Egyetem jelenlegi rektora). Céljuk volt, hogy Dél- Tirolban megteremtsék az akadémiai képzést, előmozdítsák a térség szociális, gazdasági és kulturális fejlődését. Az egyetem szervezetét szükséges volt úgy kialakítani, hogy az ne csak a tanulmányok helyszínéül, de az innovációs lehetőségeiként is szolgáljon.

2. Ugyanilyen fontos jellemzője az egyetemalapításnak, hogy a kisebbségi akaraton túl az egyetem „alapkövét” már 1992-ben, a Bozen/Bolzanoi Európai Akadémia megalakításával letették. Az intézmény elsőként nyújtott felsőfokú képzést a dél-tiroli német fiataloknak megteremtve ezzel az egyetemalapítás intézményi feltételeit.

2. sz. ábra: A Bozen/ Bolzanoi Szabadegyetem alapítása, jellemzői

Forrás: D. Farkas 2008.

Egyetemalapítás, első évek

Az egyetem kiépülése professzorok meghívásával kezdődött, majd a kezdetben csak vendégprofesszorokként számon tartott oktatók egy része az egyetemen már teljes foglalkoztatásban státuszt kapott. A professzorok az oktatói feladatkörön túl fokozatosan építették ki az egyes tanszékek kapcsolathálóját, különböző területek fejlesztését elsősorban a kutatásokon, elnyert pályázatokon keresztül indították el. Az egyetem fejlődése teljes mértékben egybefonódott a térség innovatív törekvéseivel. Az intézmény a különböző cégekkel partneri viszonyt tart fenn, hiszen a jól képzett munkaerő kinevelése mindkét félnek legalább annyira fontos. Minderre tehát nem csak a tartomány igazgatása miatt volt szükség, hanem e folyamat az egyetem megerősödésében is jelentős szerepet játszott.

Az egyetem színhelyeinek kijelölése után 1998 januárjában megkezdte munkáját a Művelődéstudományi Kar Brixen/Bressanone-ben, márciusban pedig a Közgazdasági Kar (Bozen/Bolzano) alapító tanácsa, amely a tanrendet, az egyetemi szabályzatot és a könyvtár felállításának tervét dolgozta ki (Polonyi 2005).

Küldetés

A Bozen/Bolzanoi Szabadegyetem alapszabályát (Magna Charta Universitatum) német és olasz nyelven foglalták írásba. Az alapszabály hangsúlyozza az intézmény küldetését. Kiemeli nemzetközi jellegét, miszerint az egyetem hídként funkcionál a közép-európai és az olasz kulturális térség között. Ezt szolgálja a többnyelvű képzés, a külföldi professzorok nagy száma, valamint az arra való törekvés, hogy egyre több külföldi diákot vonzzanak a térségbe. Az egyetem célja továbbá a nemzetközi kapcsolatrendszer magas szintű kiépítése, aminek során nagyobb teret kaphatnak a kutatások, és kielégítő választ adhatnak a termelési szektor azon (jogos) kérésére, hogy a megfelelő szellemi tőke álljon a rendelkezésére (Campisi 2006).

A BOZEN/BOLZANOI SZABADEGYETEM 2009-BEN

Képzés

Az egyetem karai: Közgazdaságtudományi Kar, Művelődéstudományi Kar, Informatikai Kar, Design és Művészeti Kar, Természettudományi és Technika Kar. A karok közül talán az egyik leginkább fejlődőképes az Informatikai Kar. A kar elsősorban az „IT-Business”-be történő tagozódást, s ezen keresztül a versenyképességet tűzte ki célul. A tanítás folyamán, a többi fakultástól eltérően, a nyelvek nem kaptak egyformán hangsúlyos szerepet. Az informatika nemzetközi szerepéből adódóan elsősorban a világnyelvet preferálja. Az informatika területén a kommunikáció csatornája világszerte az angol, ami a képzésben is döntő. Ez a jellemzőt figyelembe vették az akkreditáció kidolgozásakor, melynek oka az előbb említett helyzetben keresendő. A domináns angol nyelvhasználat hiányában az egyetem pontosan a nemzetközi versenyszférából zárta volna ki informatikus hallgatóit. A képzés struktúrája az informatika esetében kiemelten a helyi gazdasági viszonyok figyelembevételével került megalkotásra.

A Bozen/Bolzanoi Egyetem háromnyelvű, így követelmény az angol, a német és az olasz nyelv biztos ismerete, mely feltétele az egyetemre való bekerülésnek és elvégzésének is. A tantárgyak teljesítésekor nincs mód a hallgató által jobban preferált nyelv használatára. Az egyetem fejlődő szolgáltatási hálózatának első oszlopa volt a 2000-ben létrehozott nyelvi centrum, ahol a hallgatók kedvezményesen részesülhetnek nyelvoktatásban.

A képzésre általánosságban jellemző, hogy gyakorlatorientált, mely egyaránt megfelel a helyi és az európai munkaerő-piaci igényeknek. Az egyetem nemzetközi szinten biztosítja versenyképességét. Oktatói interjúk során azonban azt tapasztaltuk, hogy ennek egyik fontos feltétele, illetve kényszerűsége a Bologna rendszerbe való integrálódás volt. A képzés struktúrája átalakult, már a Bozen/Bolzanoi Egyetemen is külön kell vizsgálni az alapképzés, illetve a mesterképzés jegyeit.

Az egyes szakok létesítésén, a kutatóközpontok megalakulásán túl a Művelődéstudományok Karán megalakult 2004. november 1-jén a doktorképzés, „általános pedagógia” (Allgemeiner Pädagogik), szociálpedagógia és didaktika” területén, ahol igyekeznek a doktoranduszoknak azokat az ismereteket átadni, melyek a sikeres tudós, kutató hatáskörébe feltétlenül tartoznak. A doktori képzés hazánkhoz hasonlóan három év, a képzés nyelve a német és olasz.

Az egyes szakokon elsősorban az órai részvételt, a gyakorlat-, illetve a tapasztalatszerzést követelnek a hallgatóktól, mintsem a könyvek tanulmányozását. Közép-Kelet- Európai kutatóként ezt elsősorban tudomásul vettük, hiszen ez a hozzáállás még a kontinentális egyetem mai rendjének sem felel meg. (Bár egyre kevésbé jellemző az olvasói attitűd, mégis elvárt az egyetemi hallgatók tájékozottsága, olvasottsága.)

Bozen/ Bolzanoi Szabadegyetem dimenziói 2009-ben

Forrás: D. Farkas 2009.

Bologna folyamat

A képzési struktúra a Bologna folyamat hatására jelentős átalakuláson ment keresztül az elmúlt több mint 10 év folyamán. Az első terepszemle alkalmával (2003) új eredményként volt felmutatható, hogy tervezték a PhD képzés beindítását a háromciklusú folyamatnak

megfelelően. Az első tanszék, aki az újítást szerette volna bevezetni az Informatikai tanszék volt.

A 2008-as terepmunka alkalmával láthattuk, hogy minden tanszéken már BA/BSC és MA/MSc képzést indítottak, és egyes tanszékeken megjelent a PhD képzés kínálata is. Először 2007-ben, az előrejelzéseknek megfelelően, az Informatikai Tanszéken (Computer Science) vezették be a PhD képzést, ahol 14 hallgató vett részt az angol nyelvű doktori képzésben, közülük 7főt ösztöndíjjal támogattak. Az Általános Pedagógia, Szociálpedagógia és Neveléstudományi Tanszéken (General Pedagogy, Social Pedagogy and General Education) 8 hallgató (közülük 5 támogatott) vehet részt általános pedagógia valamint didaktika-speciális pedagógia tudomány-területeken doktori képzésben (Dudik 2000). Ma hasonló létszámmal vesznek részt a hallgatók a doktori képzésben, ugyanakkor a hallgatókkal készített interjúk alapján azt is elmondhatjuk, hogy a hallgatók inkább a munkaerőpiacra készülnek, nem a tudományos fokozatok elérésére törekednek. Az okok között felsorolható, hogy az egyetem már az első évfolyamtól kezdődően gyakorlatorientált képzést kínál a hallgatóknak. A hallgatók szakterületeinek megfelelően kapnak gyakorlati helyet Bolzano-ban vagy a közeli városokban.

Oktatók

Az egyetem alapító okiratában fontos kitételként szerepel, hogy az oktatói gárda 70%-a külföldi oktató legyen. Az intézmény az előírásoknak megfelelően főként Németországból, Ausztriából és Angliából fogad oktatókat, de francia és amerikai vendégoktató is van az egyetemen. Az oktatók a színvonalas képzést személyes odafordulásukkal is biztosítják, továbbá a hallgatóknak az egyetem infrastruktúrája, ellátottsága is lehetőséget ad arra, hogy a követelményeket ténylegesen teljesíteni tudják.

A hallgatók képzése előadások, szemináriumok, vendégelőadások, gyakorlat, labor... stb. keretén belül történik, ugyanakkor létezik bizonyos *office hour* (fogadóóra) is, mikor a hallgatóknak lehetőségük nyílik tanáraik személyes megkeresésére, konzultációra. A fogadóóra jelen esetben többet jelent, mint amire elsőre hazánkban gondolnánk. A fogadóóra ugyanis a hallgatónak alanyi jogon járó korrepetálását jelentheti, ahol az oktató köteles fogadni és segíteni tanítványait, s ha kell, a személyes találkozás során újra elmagyarázni az órán elhangzottakat. A hallgatóknak ezáltal több alkalommal is lehetőségük nyílik a tananyag elsajátítására: először az előadásokon találkoznak a tananyaggal, a szemináriumokon személyes gyakorlatot szerezhettek benne, s a meg nem értett részeket pedig a konzultáció során újra áttekinthetik.

Hallgatók

Az egyetem nevében szereplő szabad kifejezés az egyetem nyitottságára utal. A tartomány és az egyetem egyedi helyzete miatt az egyetem mindenkit szívesen fogad. A hallgatói összetétel ennek megfelelően sokszínű: az egyetemre egyfelől a világ szinte összes pontjáról érkeznek hallgatók, ugyanakkor életkor szerint is meglehetősen heterogénnek mutatkozik a hallgatói populáció. Jelenleg Bolzano-ban megközelítőleg 2000diák tanul a különböző karokon, Brixen/Bressanone-ben pedig további 900fő.

Megfigyelések: 2008-as terepmunkánk során szerzett tapasztalataink egyike volt, hogy az egyetem folyosóján felénk közeledő középkorú, vagy még a tőlük is az idősebb generációhoz tartozó urak egyformán lehettek az egyetem oktatói, mint hallgatói. Mindezeknek tanúi egy-egy hallgatói interjú, illetve az egyetem könyvtárában kialakult spontán beszélgetés során lettünk. Az egymásra való nyitottságnak legjobb bizonyítéka volt, hogy velünk is mint más országból, kultúrából érkező fiatal kutatókkal rendkívül közvetlenek és segítőkészek voltak. A hallgatói interjúk (szemben az oktatóival) spontán szerveződtek, az egyetem épületén belül hallgatók megszólításával és felkérésével történt. Egy esetben, a hallgatói önkormányzat képviselőivel nyílt lehetőségünk beszélni úgy, hogy az egyetem ügyintézője közvetített bennünket ki hozzájuk.

.

Kutatások

Jól ismeretes, hogy egy-egy tudományágon belül kijelölt kutatási irány, s a köré szerveződő munkacsoport képes megadni az adott tanszék struktúráját, azt a vezető kompetenciát, mely az adott egyetem profilját meghatározza, s amit a többi egyetem felé is kommunikálni tud. Mivel az egyes tanszékek arculatának megteremtése, az egyetem versenyképességének feltétele, a vezetők felismerték a specializálódás szükségességét. Az évek folyamán több kezdeményezés hatására négy kutatócentrum alakult. A kutatóközpontok egyike a Közgazdaságtudományi Karhoz, a másik három pedig az Informatikai Karhoz kapcsolódott.

Finanszírozás

Az egyetem nem állami támogatásból, hanem egyrészt az ide érkező diákok által befizetett tandíjból, másrészt viszont Dél- Tirol tartomány és Bozen/Bolzano város juttatásaiból tartja fenn magát. Az egyetem külön pályázati irodát tart fenn a nemzetközi pályázatok benyújtása érdekében, melyből származó bevétel szintén jelentős az egyetem

fennmaradása szempontjából. Csaknem minden 2008-ig benyújtott pályázatuk nyert; a pályázatok témája döntő többségben a háromnyelvű oktatáshoz kapcsolódott.

SZOLGÁLTATÁSOK

Szabadidő

Az egyetem nagy gondot fordít arra, hogy népszerűsítse magát. Hallgatóinak heti rendszerességgel szervez ingyenes programokat, koncerteket. A legismertebb szervezőirodák közé az ún. Sportclub és Kikero tartozik. A külföldi hallgatókat és az odalátogatókat pedig a gyönyörű táj bebarangolására csábítják. A szervezők tulajdonképpen minden lehetőséget megragadnak arra, hogy az egyetem egyedülállóságára, nagyszerűségére felhívják a figyelmet. Az egyetem ezért bizonyos workshopokon is megjelenik, hogy bemutassa kínálatát, struktúráját az érdeklődő diákoknak, szülőknek. Hogy mindezt eredményesen teszi, bizonyítja egy interjúalanyunk, aki Kölnből érkezett, s egy hasonló rendezvényt követően döntött a Bozen/Bolzanoi Egyetem mellett.

Ösztöndíj, szociális juttatás

Az egyetem a széleskörű kapcsolathálózata, valamint támogatottsága révén rendkívüli szociális juttatásokkal rendelkezik. Külföldi hallgatói szinte luxus körülmények között lakhatnak, a hallgatók mindegyike külön szobával rendelkezik, a kollégiumok saját uszodával, sportlétesítményekkel felszereltek. Mindezen túl meg kell említeni, hogy a külföldi hallgatók anyagi háttérüknek megfelelően jelentős, mondhatni kiugró anyagi támogatást kapnak.

Étkezés

Az egyetemen lehetőség van az étkezésre is. A menzán „étkezőkártyák” segítségével vásárolhatnak az egyetem oktatói, dolgozói, tanulói, melyek bankkártyaszerűen funkcionálnak, vagyis a kiválasztott menü megvásárlása pénzlevonással jár. Ezzel az egyetem kizárja a külső látogatók megjelenését, amit ha kelet-európai szemmel jogosnak érzünk, ugyanis a menzaárak a városi viszonylatban meglehetősen alacsonynak számítanak, s a nyitott étkeztetés valószínűsítene a „külső vendégek” megjelenését is. Mégis feltételezzük, erre a lépésre más készítette a vezetőséget, ugyanis Bozen/Bolzano egy rendkívül gazdag város, lakóinak valószínűleg ilyesfajta kedvezményre nincs szükségük. Inkább a gyors kiszolgálás, a higiénia, s az egyetem légkörének ez úton való megerősítése motiválhatta a vezetőséget a kártyahasználat bevezetésekor.

Könyvtár

A szolgáltatások megemlézése során feltétlen kiemelendő az egyetemi könyvtár létesítésének körülményei, fejlesztési irányai. A terepmunka során nem csak a könyvtárban volt lehetőségünk járni, de a könyvtár egy dolgozójával is egy egyórás interjút készíthettünk. Az interjúalany fogalomhasználatával élve a könyvtár tulajdonképpen a semmiből jött létre, az egyetem vezetősége sokat fáradozott azért, hogy egy olyan bázist hozzon létre, mely egyaránt hangsúlyozza a német és az olasz kultúrát. A kezdetben csak szerény könyvállomány az évek során meglehetősen nagy könyvtárrá fejlődött. A fejlesztés nagy munkákat igényelt, valamint a kialakítás során szempont volt az elektronikus adatbank létrehozása, hogy a beiratkozott oktatók, hallgatók az egyes könyvek státuszáról bárholnan tájékozódhassanak. Az internet segítségével ehhez az adatbankhoz történő hozzáférés azért is jelentős, mert az egyes karok nem rendelkeznek önálló könyvtárral. Ugyanakkor az oktatók a központi könyvtárból tulajdonképpen korlátlan időre kölcsönözhetnek ki bizonyos könyveket, melyeket az oktatás során használnak. Ugyanez vonatkozik bizonyos könyvek használatára is, melyek bizonyos kutatási projektek révén a tanszékeken, a kutatócsoportnál hosszabb időre vannak kint. A professzionalizáció érdekében igyekeztek egy multimédiás tanuló-, illetve munkahelyet kialakítani. Olvasóteremnek, számítógép- hozzáférésnek, csoportmunkára alkalmas helyiségnek megteremtésére törekedtek. A könyvtár valóban szolgáltató központ: a beiratkozottak számára a kényelmet, a gyorsaságot biztosítja, a polcra leemelt könyveket nem kell visszahelyezni, a fellapozott könyveket a személyzet viszi vissza. A könyvtárnak Bozen/Bolzanóban mintegy 150ezer könyv, Brixen/Bressanone-ben ezen felül 16ezer könyv hozzáférhető. Lehetőség van újságok, lapok kölcsönzésére, de már elérhető elektronikus formában is 16ezer folyóirat (köztük olyan vezető egyetemek adatbázisai is, mint amilyen az oxfordi, vagy cambridge-i egyetemeké). A könyvtár következő törekvése, hogy egész nap a látogatók rendelkezésére álljon: ne csak az egyes könyvek adatairól lehessen a nap bármely fázisában informálódni, hanem azokat bármikor ki is lehessen kölcsönözni.

AZ OKTATÁS HELYSZÍNEI

Az oktatás helyszínéül két város szolgál. Egyfelől az egyetem névben is szereplő Bozen/Bolzano, másrészt egy közeli kisváros: Brixen/Bressanone. A kar működését 115 fiatallal kezdte, míg ma már több ezer hallgatót képeznek, foglalkoztatnak. Brixen/Bressanone-ben elsősorban a Művelődéstudományi Kar található és az ehhez kapcsolódó egyéb komplexumok.

A terepmunka során elsősorban egy gyakorlati képzésre felkészítő, alternatív szellemiséget képviselő műhelyre figyeltünk fel az egyetem brixeni/bressanone-i helyszínén, ahol a hallgatók olyan módszereket ismerhetnek, próbálhatnak ki, melyeket majd tanításuk során is felhasználhatnak (Waldorf pedagógia stb.). Elsősorban a szemléltetés eszközeit, a gyermek cselekvő tanulásához szerezhettek ismereteket.

TANÁRKÉPZÉS BRIXEN/BRESSANONE-BAN

A tanárképzés egyetemi elindítása az olasz oktatásügyi változások következtén került bevezetésre, az 1990-es évektől kezdve alakult át. Korábban, akik akadémiai minősítés kívántak szerezni német és osztrák egyetemekre mentek a fokozatokért. A végzettségeket tekintve, míg az 1990-es évek előtt az ún. „*Oberschule*” (nálunk a középiskola, szakiskola stb.) elvégzése volt csak kötelező, addig ma az egyetemi végzettséget követelik meg a tanárképzésben. A tanárképzés egyetemi képzésben való megjelenése így szükségszerűvé vált, a régió foglalkoztatáspolitikájából fakadóan igényé és követelménnyé lett.

Az új tanárképzés struktúra bevezetése a törvényességi keretben is változásokat hozott. Az 1990 utáni törvénykezés szigorúan szabályozta, hogy hol szerezhető meg a tanárképzéshez alkalmas diploma (a korábban Ausztriában szerzett diplomákat az új törvény már nem fogadta el.) Az okok: Az olasz iskolarendszerben nem volt differenciált oktatás, ezért nagy kihívást jelentett a „fogyatékkal élők” többi gyermekkel együtt tanítása. Továbbá szintén speciális feladat volt a gyerekek anyanyelvi taníttatása, illetve a második nyelv anyanyelvi szintű elsajátíttatása.

MEGFIGYELÉSEK

A kiváló képzés, a gyönyörű táj, az Alpok lábánál fekvő kisvárosok azonban nem feltétlenül tudják marasztalni a fiatal munkaerőt. Leggyakoribb eset, hogy a diploma megszerzését követően – főként a külföldi hallgatók – különböző, nagyvárosokban helyezkednek el, vagy visszatérnek szülővárosukba, illetve országukba. A tartomány azonban alapvetően igyekszik a fiatal munkaerőt megtartani, s ezért az egyetemet a lehető legnagyobb erővel támogatni, s annak kapcsolatrendszerét kiépíteni.

Az egyetem a nehézségek kiküszöbölésére csatlakozott 2004-ben „Almalaurea” konzorciumához, ami egy ingyenes szolgáltatás az egyetem abszolvált hallgatói számára: a végzős hallgatóknak lehetőségük van eredményeiket egy kérdőív kitöltésével egy adatbankba bevinni, melyekhez vállalkozók, munkaadók férnek hozzá, s mely által a végzett hallgatók

munkalehetőséghez juthatnak a tartományon belül. A tartomány vezetőségének reményei szerint legalább Dél- Tirol szülöttjei helyben maradnak így a tartomány fejlődését előreviszik.

Brixen/Bressanone városa Bozen/Bolzanoval ellentétben kevesebb munkahely-lehetőséggel rendelkezik, ezért közismert jelenség, hogy a hallgatók elsősorban szülővárosuk és Brixen/Bressanone között ingáznak, az egyetemre minden nap bejárnak. E jelenség azonban a városhoz való tényleges kötődést is némiképp akadályozza.

Jelenleg tanárképzés csak Brixen/Bressanone-ban folyik, több szervezeti formában: elméleti órák, előadások, laboratóriumi órák formájában, melyeken különböző szituációs gyakorlatokat beszélnek, játszanak el a hallgatók, a már „elsajátított” elméletekre reflektálva. Mindezt pedig kiegészíti a gyakorlat, amikor osztálytermi környezetben kell a hallgatóknak kipróbálni magukat.

AZ EGYETEM JÖVŐJE

Az egyetemnek ezért kezdetektől fogva törekednie kellett arra, hogy versenybe maradjon és ez a tendencia az utóbbi évek folyamán még inkább erősödni látszik. A Bozen/Bolzanoi Szabad Egyetem fennmaradását az eddigiek értelmében több tényezővel kívánják biztosítani. Egyfelől törekszenek arra, hogy megadják az egyetem (főként gazdasági jellegű) profilját, az egyes intézetek specializálódjanak. Nemzetközi kapcsolatokat építenek ki, gyakorlatorientált képzést biztosítanak, valamint folyamatosan bővítik kínálatukat: transzdiszciplináris egyetem lévén egyes szakok beindítása egyedülállóvá teszik a Bozen/Bolzanoi Szabad Egyetemet a térségben.

A képzés szerkezete a Bologna folyamat szerint történt kialakításra, amivel egyfelől azonos feltételeket biztosítanak, mint más egyetemek, lehetővé téve az egyetemek közötti átjárhatóságot, az egyenlő esélyeket, másfelől az összehasonlítást szorgalmazzák is: cserekapcsolataik által hallgatóiknak külföldön tapasztalatot biztosítanak. Az azonos feltételeken túl a Bozen/Bolzano-i Szabad Egyetem az infrastruktúrájával, a hallgatóközpontúsággal a többi egyetemhez képest egyfajta többletet is igyekszik biztosítani.

Az egyetemnek kétség kívül egyik legnagyobb előnye, hogy háromnyelvű diplomát ad. A térség vállalataival kötött szerződésekkel az egyetem elsősorban a fiatal diplomások helyben tartásáért küzd.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Bigli, Corrado 2003. University Autonomy and Academic Freedom in Italy. In *Higher Education in Europe*, vol. 18. 58-67.p.
- Campisi, Sandra 2006. Case Study on the Free University of Bozen/Bolzano, Italy. In *Higher Education in Europe*, vol. 25. 477-486. p
- Dudik Éva 2000. Többynelvű egyetemek. In *Educatio* 3. 325-331.p.
- Education in a multilingual world (UNESCO Education Position Paper - 2003)*. Paris, United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, 2003.
- Garcfa, Ofelia 1997. Bilingual Education. In Florin Columns (Ed.): *The Handbook of Sociolinguistics*, Oxford, Blackwell, 405-420. p
- Gulyás László 2006. A kisebbségi kérdés megoldásának egy pozitív példája: Dél- Tirol esete, *Korunk folyóirat*. <http://www.epa.oszk.hu/00400/00458/00120/2175.html> Letöltés ideje: 2008. 06.08. 10:23.
- Grin, Francois 2003. *Language Policy Evaluation and the European Charter for Regional or Minority Languages*, Basingstoke, Palgrave Macmillan. 145-198.p.
- Langner, Michael - Ruedi Imbach 2000. The University of Freiburg: A Model for a Bilingual University. In *Higher Education in Europe* 2. 461-468. p.
- Polonyi Tünde 2005. Dél-Tirol. In. Kozma Tamás (szerk.) *Kisebbségi oktatás Közép-Európában*, Felsőoktatási Kutatóintézet–Új Mandátum, Budapest.
- Radácsi Imre 2000. Többynelvű egyetemek. *Educatio* 2. 327-331.p.
- Vaira, Massimiliano 2003. Higher Education Reform in Italy: an Institutional Analysis and a First Appraisal. In *Higher Education Policy* vol. 15. 179-197.p.
- WernerWiater- Gerda Videsott (szerk.) 2004. *Schule in mehrsprachigen Regionen*, Frankfurt am Main, Peter Lang GmbH.
- Unikom, die Zeitschrift der Fakultät für Bildungswissenschaften* 1999. hn. kn.